

Pitkistä suorista lainauksista, tekstin heikkouksista ja epäselvistä lähdeviitteistä huolimatta Ollilan kirjan arvo on siinä, että yksien kansien sisään on koottu yleisajaisesti suomeksi tekoälyn etiikan tutkimuksen keskeiset ajankohdattaiset keskustelunaiheet. Teos tarjoaa toki myös kiinnostavaa Ollilan omaa filosofista pohdintaa ihmistenvälisistä suhteista ja yhteiskunnasta uuden teknologisen murroksen keskellä. Siksi on sääli, että heikko oikolukutyö ja tekniset puutteet heittävät epäilyksen varjon kirjoittajan sisällöllisen asiantuntemuksen ylle.

Teos osoittaa, miten haastavasta aihepiiristä tekoälyn etiikassa on kyse. Keskustelussa tarvitaan perinteisten eettisten teorioiden tuntemusta ja sovellustaitoa ja moraalista mielikuvitusta. Ajattelijan on myös ymmärrettävä eri yhteiskunnan osa-alueita aina teollisuudesta ja liikenteestä autonomisten järjestelmien suunnitteluun ja sairaalan ja terveyden hoidon yksityiskohdista aina ikääntyneiden hoivan järjestämiseen. Jossain määrin apua tarjoavat bioetiikassa ja teknologian etiikan aloilla käydyt keskustelut. Tekoälyn etiikka on siten nykyajan soveltavaa etiikkaa käsitteen syvimässä merkityksessä.

Taina Kalliokoski, TM
sosiaalietiikan
tohtorikoulutettava
Helsingin yliopisto

RICHARD PLEIJEL
Om Bibel 2000 och dess
tillkomst: Konsensus och
konflikt i översättnings-
processen inom
Bibelkommissionens
GT-enhet. Artos & Norma:
Skellefteå 2018. 401 s.

Nykyaikaisten raamatunkäännösten käännösprosessien tutkiminen ei ole aivan tavallista. Richard Pleijelin väitöskirja on harvinainen poikkeus ja ensimmäinen, jossa on käsitelty nykyistä virallista Raamatun ruotsinnosta. Työ on siksi jo lähtökohdissaan kiinnostava.

Kuten väitöskirjan alaotsikko kertoo, työ keskittyy ensisijaisesti Vanhan testamentin kääntämiseen. Työ Vanhan testamentin parissa aloitettiin Ruotsin hallituksen päätöksellä 1971 ja valmiiksi VT saatiin 28 vuotta myöhemmin. Pleijelin tutkimuksen kaksi peruskysymystä ovat, kuinka käännösprosessi voidaan ymmärtää yhteistyön näkökulmasta ja kuinka yhteistyö selittää, millainen käännöksestä lopulta tuli (s. 24).

Peruskysymyksistä johtuen Pleijel on päätenyt tarkastelemaan käännösprosessia käännössosiologian menetelmin. Termi käännössosiologia viittaa lähinnä 1980- ja 1990-luvuilla kehittyneeseen suuntaukseen, jossa kääntämistä tarkastellaan sosiologisena ilmiönä. Kyse on käännökseen osallistuvien henkilöiden vuorovaikutuksesta sekä keskenään että heitä ympäröivän kulttuurin tai kieliyhteisön kanssa. Onhan jo pidempään ymmärretty, että kieli ja kulttuuri ovat tekemisissä keskenään. Samoin on jo varhain ymmärretty, että kääntäjät ja heidän lukijansa ovat vuorovaikutuksessa keskenään. Käännössosiologia näyttäyty helpposti kokoelmana keskenään eri-

laisia näkökulmia ja lähestymistapoja, joten Pleijel on tehnyt työnsä metodin jäntevoimiseksi valinnan: Hän perustaa työnsä puolalaisen mikrobiologin ja tieteenfilosofin Ludwik Fleckin käsitykseen tieteen, ja sitäkin laajemmin viestinnän toiminnasta. Fleck julkaisi käsityksensä jo 1935 teoksessaan *Entstehung und Entwicklung einer wissenschaftlichen Tatsache*, mutta teoksen ruotsinnos ilmestyi vasta 1997. Fleckin mukaan yhteistyötä tekevät ihmiset pyrkivät muodostamaan yhteisen ajattelumallin (Denkstil, Pleijel käyttää ruotsinnosta tankestil), joka sitten määrittää, kuinka yksilöt mistäkin asiasta ajattelevat. Samalla määrättyvät myös kiinnostuksen kohteet ja menetelmät, joilla kiinnostavia asioita lähestytään. Yhteistä ajatusmallia käyttävä joukko on luonnollisesti ajatusyhteisö (Denkkollektiv, tankekollektiv). Todellisuudessa ajatusyhteisöt ja niiden ajattelumallit eivät ole stabiileja, vaan ne vaikuttavat toisiinsa: ajattelumalli luo ajatusyhteisön, joka puolestaan vaikuttaa ajattelumallin sisältöön.

Fleckin käsitystä hyödyntäen Pleijel jakaa tutkimuksensa kahteen laajaan osioon. Ensimmäisessä osassa hän tarkastelee Vanhan testamentin käännösyksikön muotoutumista ja toimintaa fleckiläisenä ajatusyhteisönä. Tätä puolta Pleijel kutsuu käännösprosessin makrotasoksi. Makrotasoon kuuluu siis se, kuinka käännösyksikkö muodostui ja millä edellytyksillä se toimi. Taustaksi Pleijel esittelee varsin perusteellisesti ruotsalaisen raamatunkääntämisen historiaa ja erityisesti vuoden 1917 kirkkoraamattua, sen syntyä ja siihen kohdistunutta kritiikkiä (s. 79–103). Muun taustan muodostaa uuden ruotsinnoksen ympärillä 1960- ja 1970-luvuilla käyty

keskustelu (s. 104–137). Valtaosan makrotason osuudesta täyttää itse käännösyksikön kuvaus: miten työ oli organisoitu, keitä siihen osallistui ja millaisessa roolissa he työhön osallistuivat (s. 138–192). Organisaatiota ja sen monimutkaista toimintatapaa kuvaa hyvin kaavio, jonka avulla Pleijel pystyy havainnollisesti esittelemään, mitä tekstille tehtiin, missä järjestyksessä ja kenen toimesta (s. 159). Hepraistin ja stilistin luoman raakakäännöksen ja lopullisen tekstin välillä oli peräti 11 eri vaihetta.

Työn organisoiminen ja toimintaperiaatteiden lähempi tarkastelu osoittaa, että vuoden 1917 kirkkoraamattu ja sen takana ollut Kustaa III:n vuonna 1773 asettaman käännöskomission työ vaikuttivat Vanhan testamentin käännösyksikköön ja sen toimintaan. Vuoden 1917 käännöksen laatimiseen käytettiin lähes 150 vuotta ja jo muutamana vuosikymmenen jälkeen käännös oli vanhentunut. Vuoden 1961 valtiopäivillä katsottiinkin hallituksen velvollisuudeksi pitää huolta, että jokaisella Ruotsin kansalaisella oli käytössään nykyaikainen ja helppolukuinen Raamatun ruotsinno (s. 189).

Nykyaikaisuuden ja helppolukuisuuden hengessä Vanhan testamentin kääntämistä hahmotelleessa mietinnössä (1973) katsottiin kielikuvien sanamukaisen (ordagrann) kääntämisen johtavan vain hepraistiseen kieleen ja olevan ristiriidassa luontevan ruotsin kielen kanssa (s. 189). Tällöin haasteeksi nousi luonnollisesti lähdekielen kielikuvien luonteva kääntäminen.

Tutkimuksen toisessa osassa Pleijel paneutuu valikoitujen tekstinäytteiden osalta siihen, mitä Vanhan testamentin käännösyksikkö ajatusyhteisönä to-

dellisuudessa tekstille teki. Tätä Pleijel kutsuu käännösprosessin mikrotasoksi. Hän on valinnut lähemmän tarkastelun kohteeksi seitsemän lyhyehköä runomuotoista tekstijaksoa (1 Sam. 1, Ps. 11, 12, 27, 51, 104 ja Saarn. 7). Tekstit on valittu siten, että käännösyksikkö on kääntänyt ja hionut niitä eri aikoina, joten niiden avulla voidaan nähdä, onko käännösyksikkö ajatusyhteisönä muuttanut ajattelumalliaan työn edetessä. Koska käännösprosessi yksityiskohdissaan on monimutkainen ja sisältää lukemattomia yksityiskohtia, Pleijel keskittyy tarkastelemaan tekstejä niissä esiintyvien hankalasti ruotsinnettavien antropologisten termien, muun muassa *nefeš*, *ruah*, *bāsār* ja *lěv* käsittelyn avulla. Näitä selittäessään Pleijel lähtee liikkeelle Hans Walter Wolffin vaikutusvaltaisesta *Anthropologie des Alten Testaments* -teoksesta (1973) ja käy keskustelua sen näkemyksistä. Suomalaisen eksegeetin silmin näyttää siltä, että Uppsala on kovin kaukana Helsingistä, koska Pleijel ohittaa kokonaan Risto Lauhan aiheeseen liittyvän tutkimuksen *Psychophysischer Sprachgebrauch im Alten Testament* (1983).

Antropologiset termit muodostavat käännettäessä aivan erityisen haasteen, koska niitä käytetään osana kielikuvia ja sellaisena niiden kääntäminen on luonnollisesti haastavaa. Lisämausteen asiaan tuovat olemassa olevat raamatunkäännökset, joiden käyttämät (jopa sananmukaiset) ratkaisut eivät voi olla vaikuttamatta siihen, kuinka termejä käsitellään (s. 75). Kielikuvien kääntämistä on käsitelty tutkimuksessa paljonkin, mutta meillä tehty tutkimus vaikuttaa jääneen tässä suhteessa kielimuurin taakse. Pleijel olisi

saanut työhönsä hyödyllistä teoreettista taustaa, jos hän olisi voinut tutustua vaikkapa Maria Kelan tuotantoon uskonnollisesta kielestä ja Raamatusta osana sitä.

Tekstien lähempi tarkastelu paljastaa, etteivät käännösyksikön jäsenet olleet yksimielisiä siitä, kuinka kielikuvia tulisi kääntää. Pleijelin mukaan esimerkiksi hepraisteista Helmer Ringgren suhtautui muita myönteisemmin ”hepraismeihin” ja arveli, etteivät hepraistit suinkaan aina ole mahdottomia (s. 210–211). Tämän Pleijel selittää johtuvan ainakin vuoden 1917 kirkkoraamatun vaikutuksesta. Hänen mukaansa Ringgren oli omaksunut edellisen raamatunkäännöksen tyylin niin syvästi, että hepraistit vaikuttivat hänestä myös ruotsin kielen kannalta mahdollisilta (s. 338–339). Taustalla Pleijel näkee myös opinnot, sillä toisin kuin muut hepraistit, Ringgren oli opiskellut Uppsalassa eikä Lundissa (s. 344–345).

Erilaisista lähtökohdista tulevat käännösyksikön jäsenet kuitenkin loivat yhteistyössä uuden käännöksen. Tähän, jälkeensä arvioituna sangen luonnolliseen, tilanteeseen viittaavat Pleijelin tutkimuksen alaotsikon sanat *konsensus och konflikt*. Ristiriidat ratkesivat työn kuluessa ja tätä tarkasteltaessa Fleckin malli ajattelumallista ja ajatusyhteisöstä näyttää auttaneen Pleijeliä jäsentämään vuoden 2000 ruotsinoksen syntyvaiheita. Milloinhan Suomessa tartuttaisiin vuoden 1992 kirkkoraamatun syntyvaiheisiin samalla perusteellisuudella?

Seppo Sipilä, TT
Asiantuntija
Suomen Pipliaseura